

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2022), ss./ pp. 352-367
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1094611

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 28. 03. 2022
Kabul Tarihi/ Accepted: 09. 12. 2022

KASTAMONU ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN KYBELE FİGÜRİNİ

A KYBELE FIGURINE FROM KASTAMONU ARCHAEOLOGY MUSEUM

Göknur ÇETİNKAYA *

Öz

Tanrıça Kybele'nin költü Paleolitik Çağ'ın Venüs olarak adlandırılan heykelciklerinden köklenerek Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağı'nın Ana Tanrıça betimlerine değin uzanan ve Phryg egemenliği altında yeniden şekillenecek Roma İmparatorluk Dönemi'nde daha etkili ve güçlü bir biçimde varlığını sürdüren evrensel bir költür. Homerik Hymnos'ta tanrılar ile insanların anası olarak nitelendirilen Kybele, davulların ve kastanyetlerin sesinden, aslanların kükremeleri ve kurtların ulumalarından hoşlanan bir tanrıçadır. MÖ 7. yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemi'ne değin vahşi yaşamla birlikte anılan ve "Ana" olarak kendisine tapınılan tanrıçanın birçok temsili bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır. Buluntu yeri kesin olmamakla birlikte söz konusu terrakotta figürinin Paphlagonia Bölgesi'ndeki Kybele tapımının göstergelerinden biri olduğu ihtimal dâhilindedir. Ancak eserin bu araştırmadaki önemi tanrıçanın betim şeklidir. Tanrıça, dirsekten kırdığı sağ koluyla tahtın kolçağı üzerinde duran aslanın başına dayanmakta ve sağ eliyle de kendi başına dokunmaktadır. Kybele'nin bu tip betimleri Anadolu'da özellikle Bithynia ve Mysia Bölgeleri'nde bulunmuştur. Benzer tek bir örnek de Tokat Müzesi'nde korunmaktadır. Kastamonu Kybelesi buluntu yeri kesin olmamakla birlikte betim tipi sebebiyle önem arz eder.

Anahtar Kelimeler: Kybele, Aslan, Bithynia, Mysia, Paphlagonia, Nikomedia, Prainetos

* Arş. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kampüs, Kastamonu/Türkiye. E-posta: goknur_ctnky@hotmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9811-5556>

Abstract

The cult of Goddess Cybele is a universal cult, rooted in the Paleolithic figurines called Venus, extending to the mother goddess depictions of the Neolithic, Chalcolithic and Bronze Ages, and reshaped under the Phrygian rule and continuing its existence in a more effective and powerful way in the Roman Period. Described as the mother of gods and humans in Homeric Hymnos, Cybele is a goddess who enjoys the sound of drums and castanets, the roar of lions and the howl of wolves. There are many representations of the goddess, who was associated with wildlife and worshiped as "Mother" from the 7th century BC to the Roman Imperial period. One of them is preserved in Kastamonu Archeology Museum. Although the find location is not certain, it is possible that the terracotta figurine in question is one of the indicators of the worship of Cybele in the Paphlagonia Region. However, the importance of the work in this research is the depiction of the goddess. The goddess rests on the head of the lion standing on the armrest of the throne with her right arm, which is broken at the elbow, and touches her hand with her right head. Such depictions of Cybele have been found in Anatolia in the Bithynia and Mysia regions. A single similar example is preserved in the Tokat Museum. Although the location of the Kybele from Kastamonu is not certain, it is important because of its depiction type.

Keywords: Kybele, Lion, Bithynia, Mysia, Paphlagonia, Nikomedia, Prainetos

Giriş

Kastamonu kenti, Antik Çağ'da doğuda Halys (Kızılırmak), batıda Parthenos (Bartın) ırmakları ve kuzeyde Pontus Euxeinos (Karadeniz) ile sınırlandırılmış olan Paphlagonia adlı bölgede yer almaktaydı. Paphlagonia Bölgesi batıda Bithynia, güneyde Galatia, güneydoğuda Kappadokia ve güneybatıda ise Phrygia Bölgeleri ile komşuydu.¹ Paleolitik Çağ'dan itibaren yerleşim izlerine sahip olan,² Hitit egemenliğinin ardından Phryg egemenliği görülen, MÖ 7. yüzyılla birlikte³ ise Kimmerler ile Hellen koloni kentlerinin egemenliklerine⁴ sahne olan bölge, sonrasında Lydia ve MÖ 547 yılı ile birlikte Pers yönetimi altına girmiştir. İskender'in seferi ardından Pers yönetimine karşı olan tutumu sayesinde bölge halkı vergiden muaf olmuştur. İskender'in ölümünün sonrasında bölge Eumenes'in yönetimi altına girmiştir.⁵ MÖ 2. yüzyıl başlarında Paphlagonlar, Morzios önderliğinde bir araya gelmişler ve hem bu dönemde hem de sonrasında Roma ile ilişkilere önem vermişlerdir. Pylaimenes ya da ondan sonraki bir Paphlagonia kralı tarafından Mithridates Euergetes'e vasiyet edilen Paphlagonia, Euergetes'in ölümünden Eupator'un krallığına değin geçen sürede olasılıkla yerel idarecilerce yönetilmiştir. Mithridates Eupator ve Bithynia kralı III. Nikomedes arasında yapılan bir antlaşma ile Paphlagonia paylaşılmış ve Karadeniz kıyısı ile bugünkü Devrez ile Gökırmak çayı vadileri Mithridates'in, Paphlagonia'nın daha batısında yer alan dağlık bölge de III. Nikomedes'in payına düşmüştür. Sonrasında IV. Nikomedes, hem Mithridates'in ilerleyişini durdurmak hem de yeni para kaynakları sağlamak isteğiyle Paphlagonia'nın Amastris'e kadar olan kıyı bölgesini ele geçirmiştir. MÖ 88 yılında IV. Nikomedes, Paphlagonia içlerinde doğuya doğru ilerleyişini sürdürürken Mithridates'in generalleri tarafından Amnias Vadisi'nde mağlup edilmiştir. Romalı general Pompeius, öncesinde Mithridates'in egemenliğinde olan toprakları Bithynia ile birleştirerek Bithynia-Pontos adında yeni bir eyalet meydana

¹ Karasalihoğlu 2005, 126.

² Gökoğlu 1952, 10 vd.

³ Işık 2019, 30.

⁴ MÖ 7. yüzyıl sonu ve MÖ 6. yüzyılda Marmara Denizi çevresi ile Karadeniz'in güney kıyılarında Miletos kentinin kurduğu Kyzikos ve Sinope kolonileri ile Kybele kültü yaygınlık kazanmıştır. Bkz. Roller 2013, 153.

⁵ Paphlagonlar, olasılıkla MÖ 1200 civarlarında Anadolu'ya göç eden Trakya kökenli halklardandır. Bkz. Baran 2002, 819-820. Ayrıca bkz. Hom. Il. II. 851-855, XIII 656; Hdt. I 6, 28, 72, III 90, VII 72-73 VII 72; Xenophan. 5. kitap 5.6.3. vd; Strab. XII.I.1,3; XII.III.1, 2, 4, 8-9, 12, 20, 25-27, 38, 40-42; XII.IV.1, 10; XII.V.1; XIV.V.23.

getirmiştir. Bithynia valisi tarafından yönetilen bu ikili eyaletin Pontos kısmı, Pompeius'un yeni düzenlediği 11 kent devletini kapsamaktadır.⁶

Paphlagonia Bölgesi'nde Phryg kültürü ve dolayısıyla Kybele ile ilgili birçok buluntu mevcuttur. Söz konusu örneklerden ilki Kastamonu il merkezinde yer alan ve Ev Kayası olarak adlandırılan kaya mezarda bulunmaktadır. Yapının alınlık kısmına karşılıklı ayakta duran iki sfenks ile Tanrıça Kybele betimi işlenmiştir. Ayrıca mezarın önünde düzlenerek platform haline getirilen kayalık alanda olasılıkla tanrıça ile ilgili stilize bir idol betimi bulunmaktadır.⁷ Alınlıktaki betimde tanrıça beli kemerli kalın bir elbise giymiş ve kollar gövdeye yapışıktır. Kollar olasılıkla dirsekten bükülmüş ve eller göğüs altında birbirine kavuşmuştur.⁸ Mezar girişinin arka kısmında Ana Tanrıça kültünde önemli işleve sahip iki kaya çanağı yer almaktadır.⁹ Bu mezar MÖ 7. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir.¹⁰ Kastamonu'nun Boyabat ilçesinin Çerkez köyünde bulunan ve MÖ 7. yüzyılın ortalarına tarihlenen Terelek Kaya Mezarı'nın alınlık kısmında yer alan kabartmalarda da Kybele görülmektedir. Alınlıktaki figür grubunun sol tarafında kalçasına değin resmedilen tanrıça, başında silindir şeklindeki başlığı ve kolları yukarı doğru açık halde betimlenmiştir.¹¹ Kastamonu ilinde yer alan bir diğer önemli kalıntı Şehinşah Kayalığı'dır.¹² Candaroğlu İsmail Bey Külliyesi'nde yer alan kayalığa¹³ MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen¹⁴ boynuz şekilli akroter, nişler ile alınlığın merkez kısmına profilden bir aslan kabartması işlenmiştir.¹⁵ Kastamonu'nun Pınarbaşı ilçesinin Çalkaya köyünde yer alan Horma Kanyonu'nun tamamını kapsayan ve MÖ 5-4. yüzyıla tarihlenen bir Kybele Açık Hava Kutsal Su Kompleksi bulunmaktadır.¹⁶

Kastamonu'da açığa çıkarılan Selmanlı Tümülüsü'ndeki mezarda devşirme olarak kullanılmış bir Kybele naiskosu bulunmuştur.¹⁷ Bu naiskosa çok benzer bir örnek Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde 1252 envanter numarası ile mevcuttur.¹⁸ Söz konusu her iki örnekte tanrıça başından inen örtüsü ve uzun elbisesi ile birlikte ayakta imiş izlenimi uyandırmaktadır. Tanrıçanın sağ kolu dirsekten bükülerek karın hizasında ve sağ el de göğüs üzerinde tutulmaktadır. Karabük ilinin Eflani ilçesi Karlı köyünde bulunarak Kastamonu'ya getirilen mermer bir steldeki betimleme de önceki iki örneğe benzer niteliktedir. Stel üzerinde başında polos, polosundan inen örtüsü ve uzun elbisesi ile ayakta imiş izlenimi yaratılan tanrıçanın sağ kolu yine dirsekten bükülmüş ve sağ el göğüs üzerinde tutulmuştur. Diğer kol ise serbest bırakılmıştır. Araştırmacılar tarafından Karlı Steli MÖ 6. yüzyıl ya da MÖ 5. yüzyıl sonu-4. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir.¹⁹ Zonguldak'tan Kastamonu Müzesi'ne getirilen MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen bir stelde tanrıça naiskos içerisinde görülür.²⁰ Bu eserde de tanrıça önceki örneklerle aynı stilde betimlenmiştir. Tanrıça, başından inen örtüsü, uzun elbisesi ve en önemlisi sağ kolun dirsekten bükülüp, sağ elin göğüs üzerinde tutulması hareketiyle adeta bir

⁶ Baran 2002, 821, 823; Karasalihoğlu 2009, 54.

⁷ Karasalihoğlu 2015, 65, res. 14; Yıldırım 2021a, 119, res. 13.

⁸ Karasalihoğlu 2005, 131. Ayrıca bkz. Gökoğlu 1952, 76-77; Karasalihoğlu 2009, 64, foto 14; Karasalihoğlu 2020, 283.

⁹ Karasalihoğlu 2005, 130.

¹⁰ Gökoğlu 1952, 79; Karasalihoğlu 2005, 133.

¹¹ Gökoğlu 1952, 58, 60; Dökü 2008, 64.

¹² Karasalihoğlu 2020, 283. Kayalıkta Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen iki adet kaya mezarı mevcuttur.

¹³ Yıldırım 2021a, 120.

¹⁴ Summerer 2014, 206; Karasalihoğlu 2020, 283.

¹⁵ Karasalihoğlu 2005, 133; Karasalihoğlu 2015, 64-65, res. 13.

¹⁶ Karasalihoğlu 2015, 57 vd.

¹⁷ Yıldırım 2015, 449-450, fig. 10.

¹⁸ Yıldırım 2021a, 147, res. 45.

¹⁹ Naumann 1983, taf. 8,1; Roller 2013, 107; Karasalihoğlu 2015, 67 vd, res. 18.

²⁰ Naumann 1983, taf. 15,1; Karasalihoğlu 2015, 68. Kastamonu Arkeoloji Müzesi, Env. No. 256.

geleneğin parçasıdır. Daday, Selalmaz köyünün Çiğlene mahallesinden gelen ve MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen bir stel,²¹ Taşköprü Kırktepeler'deki tümülüs kazılarında bulunan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen mezar steli,²² Kutluören köyünün Tamış mahallesinde bulunan iki stel de²³ de tanrıça hep aynı stilde karşımıza çıkmaktadır. Ayakta ya da tahtta oturan tanrıçanın başından gelen uzun örtü omuzlardan inmekte, dirsekten kırılan sağ kol karın hizasında, sağ el de göğüste tutulmakta iken sol kol serbest bırakılmaktadır. Tanrıçanın bu betim tipinin bölgede sevilerek kullanıldığı söylenebilir.

Kastamonu'nun Azdavay ilçesinin Karakuşlu köyünde bulunan bir aslan heykelinin ön kısmında tanrıçanın çok yıpranmış bir betimi yer alır.²⁴ Ayrıca yine Kastamonu'da tahtında oturan ancak baş kısmı kayıp olan terrakotta bir Kybele figürini bulunmuştur.²⁵

Karabük ilinin Safranbolu ilçesinin Kuzyaka Köseler köyü ile Hacılarobası köylerinde tanrıçanın ana kaya üzerine işlenmiş basamaklı sunakları bulunmuştur.²⁶ Bartın ilinin Amasra ilçesinde bulunan kaya basamakları, kayaya oyulmuş nişler, sunu çanakları ve sunak olması muhtemel izler de tanrıçaya tapımın işaretleridir.²⁷ Heracleia Pontike kenti yakınında, Zonguldak'ın Alaplı ilçesinde MÖ 9.-8. yüzyıla ait bir Kybele heykeli bulunmuştur.²⁸ Herakleia Pontike kentine 80 stadia mesafedeki bir metroondan Arrianus söz eder. MS 3. yüzyıla ait kent sikkelerinin arka yüzlerinde de tanrıçanın betimi görülür.²⁹

Karadeniz çevresindeki yerleşimlerde MÖ 6. yüzyılın ortasından itibaren Kybele kültü yayılmıştır. Samsun'da Çakalca-Karadoğan Höyüğü'nde MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Kybele kutsal alanı açığa çıkarılmıştır. Bu alanda tanrıçaya adanmış birçok pişmiş toprak figürin ile Attika ve Ionia seramikleri bulunmuştur.³⁰ Sinop'un Durağan ilçesinde bulunan kaya mezarın alınlık kısmında tanrıçanın betimi yer alır.³¹ Ordu'da Kurul Kayalıkları tepesindeki kazılarda da bir kapı girişinde yer alan naiskos içerisinde Hellenistik Dönem'e, MÖ 150-100 yıllarına tarihlendirilen tahtında oturan Kybele heykeli bulunmuştur.³²

Kybele Figürini

Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan bir Kybele figürini (Res. 1-2)³³ tanrıçanın farklı anlatımı ile dikkat çekmektedir. Buluntu yeri belli olmayan figürin, pişmiş

²¹ Karasalihoğlu 2015, 68-70, res. 19-20. Kastamonu Arkeoloji Müzesi, Env. No. 499.

²² Karasalihoğlu 2015, 69-70, res. 21.

²³ Karasalihoğlu 2015, 72-73, res. 22-23.

²⁴ Kastamonu Arkeoloji Müzesi, Env. No. 73.

²⁵ Kastamonu Arkeoloji Müzesi, Env. No. 1424.

²⁶ Yıldırım 2021a, 118.

²⁷ Bağdatlı Çam vd. 2019, 181, 184.

²⁸ Yıldırım 2021b, 402, fig. 18.

²⁹ Öztürk 2016a, 90. Sikkeler için bkz. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/3544>

https://www.wildwinds.com/coins/ric/severus_alexander/herakleiaPont_RecGen_185.jpg

³⁰ Yıldırım 2021a, 147, dn. 128. Ayrıca bkz. Summerer 2014, 200-203.

³¹ Karasalihoğlu 2015, 66.

³² Summerer – Koch 2021, 299.

³³ Kastamonu Arkeoloji Müze Müdürlüğü'nün 30.09.2021 tarih ve E-74130190-155.03-1765726 sayılı yazılı izniyle eser tarafımızdan çalışılmıştır. Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nin envanter defterine göre 100 numaralı Kybele figürini, 03.03.1944 yılında Kastamonu ili Akkaya nahiyesinden evrak memuru Fehmi Özalp'tan satın alınarak müzeye kazandırılmıştır. Bu figürin ile ilgili ilk yayın 1936 yılında G. Jacopi tarafından yapılmıştır. Bu yayında eserin Amnias vadisinden geldiği ve Kastamonu'da özel mülkiyette olduğu bilgisi verilmekte olup fotoğrafı da sunulmuştur, bkz. Jacopi 1936, 7, Tav. VI, fig. 19. 1964 yılında G. Hind tarafından yapılan yayında ise eserin fotoğrafına yer verilmemiştir. Sadece ilk kaynaktan sözü edilen geliş yerinden farklı olarak figürinin Samsun'da bulunduğu ve Kastamonu Müzesi'nde korunmakta olduğundan söz edilmiştir, bkz. Hind 1964, 176. 1974 yılında Lifshitz ve 1987 yılında da Vermaseren tarafından yapılan yayınlarda sadece Hind'in bilgilerine yer verilmiştir, bkz. Lifshitz 1974, 98; Vermaseren 1987, 69. Eser ile ilgili son yayın 1999 yılında Summerer tarafından yapılmıştır. Bu yayında kırmızımsı sarı kilden yapılmış olan figürinin kökeninin bilinmediği

toprakta yapılmış ve tabandan itibaren iç kısmı tamamen boş bırakılmıştır. Eser 21 cm yüksekliğinde ve 10,4 cm genişliğindedir. Figürünün arka yüzeyinin alt kısmında iki satır halinde “MNHMO CYNOY” yazmaktadır. Kybele figürünü neredeyse tam olarak günümüze ulaştırmıştır. Figürünün sadece sağ ve sol üst köşe kısımlarında ufak kırıklar mevcuttur.

Tanım

Tanrıça Kybele, genel tipolojisine uygun şekilde kanatlı yüksek arkalıklı ve ayak tabureli bir taht üzerinde oturmaktadır.³⁴ Cepheden betimlenen tanrıçanın yüksek sur taçlı başı dik ve bakışları karşıya odaklıdır. Ortadan ikiye ayrılmış saç modelinin iki uzun buklesi omuzlarına düşer. Sol kol, sol bacak üzerine serbest halde bırakılmışken, sağ kol dirsekten bükülmüş ve sağ el başa dokunmaktadır. Tahtın sağ kolçağı üzerinde, tanrıçanın kolunun hemen altında bir aslan yer almaktadır.³⁵ Tanrıça dirsekten kırdığı sağ kolunu bu aslanın üzerine dayamaktadır. Ön bacakları üzerinde, cepheden betimlenen aslan ile Kybele'nin oluşturduğu kompozisyon farklı bir tip sergilemektedir. Tanrıçanın aslan ile birlikte betimlendiği birçok örnekte aslan ya da aslanlar tanrıçanın tahtının yan tarafında zeminde ya da tanrıçanın kucağında görülürken Kastamonu Müzesi örneğinde aslan ve Kybele çok daha yakın ve samimi bir görüntü sergiler. Tanrıçanın sağ ayağı tabure üzerinde dinlenirken, sol ayağı geri çekilmiştir. Tanrıçanın üzerinde göğüs altından kuşaklı chiton ile sık ama yüzeysel kıvrımlara sahip bir himation görülür. Himation sol omuzdan gelerek bu kolu örtmekte, diğer taraftan sağ kısımda bel hizasından gelerek her iki bacağı örterek sol el bileği üzerinden aşağıya doğru dökülmektedir. Her iki diz kapağı ve sağ bacak giysi altında vurgulanmıştır.

Figürünün arka yüzeyinin hemen alt kısmında iki satırlık Antik Yunanca bir yazı yer almaktadır. “MNHMO CYNOY” kelimesini içeren bu yazı, harf karakterine göre Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. “Mnemosynes” ya da “Mnemosynos” olarak okunan bu kelime, erkek şahıs adıdır. Bu isim kuvvetle muhtemel Kybele figürünü yapan kişiye aittir. Çevirisi: “Mnemosynes'in eseri” ya da “Mnemosynos'un eseri”dir. Eğer bu figürün bir adak nesnesi ise “Mnemosynes'in adağı” olarak da tercüme edilme olasılığı mevcuttur.³⁶

belirtilmiştir. Bu yayında eserin müze envanter numarası 121'dir, bkz. Summerer 1999, 197, No. S II 2a. 2011 yılında müzede yapılan envanter çalışmaları sırasında eserin envanter numarası 100 olarak değiştirilmiştir.

³⁴ Tanrıçanın en yaygın betimi olan tahtında oturan tip, MÖ 5. yüzyılın sonunda Pheidras'ın öğrencisi olan Paroslu Agorakritos'un Atina agorasında yer alan Meter Tapınağı için yaptığı kült heykeline dayanmaktadır, bkz. Roller 2013, 173.

³⁵ Aslan, tanrıçanın güç ve egemenliğinin simgesi olmasının yanı sıra onun Doğulu geçmişine ve Anadolu kökenine atıf yapmaktadır, bkz. Roller 2013, 176.

³⁶ Söz konusu kelimenin çevirisi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda görevli Doç. Dr. Murat Aydaş tarafından yapılmıştır.

Res. 1: Kastamonu Müzesi'nden Terrakotta Kybele Figürininin Ön ve Arka Yüzü (Çiz. D. G. Erdem)

Res. 2: Kastamonu Müzesi'nden Terrakotta Kybele Figürininin Profil ve Tabanı

Karşılaştırma

Kastamonu Müzesi'nde yer alan Kybele figürininin tipolojik benzerlerine özellikle Antik Mysia ve Bithynia Bölgeleri'nin günümüzdeki kentleri Bursa ve Kocaeli'deki müzelerde rastlanılmaktadır (Har. 1). Kastamonu Müzesi'ndeki Kybele ile diğer tüm benzer örnekler arasındaki en dikkat çekici ayrım, Kastamonu Kybele'sinde tanrıçanın kolunu yasladığı aslan, tanrıçanın sağ yanında yer almakta iken diğer örneklerde tanrıçanın sol yanında görülmektedir. Söz konusu eserler içerisinde Kastamonu Kybele'sine en benzer örnek Mysia Bölgesi'nden Miletopolis'te (Bursa ili, Mustafa Kemal Paşa ilçesi) bulunmuş ve Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmiş terrakotta bir figürindir (Res. 3).³⁷ Miletopolis örneğinde chiton ve himation giyimli tanrıça başında kentleri simgeleyen sur tacı ile yüksek arkalı kanatlı tahtında oturur halde görülür. Tanrıçanın kol ve bacaklarının konumu ile aslanla olan pozunu Kastamonu örneği ile neredeyse aynıdır. İki örnek arasındaki en bariz fark Miletopolis Kybele'sinde aslanın, tanrıçanın sol kolunun altında yer almasıdır. Kastamonu örneğinde ise aslan Kybele'nin sağ tarafında yer almaktadır. Ayrıca iki örnekte kol ve bacakların pozunu aynı olmakla birlikte yönleri farklılık sergilemektedir. Ayakları ayak taburesinde dinlenen

³⁷ Neugebauer 1938, 34, no. 129, taf. 53; Vermaseren 1987, 85, no. 263, pl. LIII (Marie Wiegand von Siemens koleksiyonu, Berlin - Dahlem. Y.: 11.7 cm).

tanrıçanın sağ ayağı geri çekilmişken sol ayağa ilerde ve bu hareket ile giysinin altından dizler vurgulanmıştır.

Res. 3: Miletopolis'ten Terrakotta Kybele Figürini (Neugebauer 1938)

Res. 4: Tokat'tan Terrakotta Kybele Figürini (Kaymakçı 2012)

Kastamonu Kybele'sine tipolojik olarak benzer diğer tüm örnekler çoğunlukla mermer eserlerdir. Yukarıda sözü edilen Miletopolis örneği dışında sadece iki örnek terrakottadır. Otrioia (Bursa ili, Yenişehir ilçesi)'da bulunmuş ve Hellenistik Dönem'e, MÖ 2. yüzyıl sonu – MÖ 1. yüzyıl başına tarihlendirilmiş bir figürinde tanrıça yine yüksek arkalı kanatlı tahtında ve cepheden görülmektedir.³⁸ Tanrıça sağ elinde bir patera tutmakta ve bunu sağ yanında ayakta cepheden betimlenmiş bir aslanın adeta başına dokundurmaktadır. Tanrıça sol kolunu da dirsekten kırmış ve elini başına dayamaktadır. Tanrıçanın sol dirseğini dayadığı bölüm tahrip olduğu için bir zamanlar burada bir aslan ya da tympanon mu yer aldığı bilinmemektedir.

Kastamonu Kybele'sine çok benzer bir diğer terrakotta figürin (Res. 4) Tokat Müzesi'nde korunmaktadır. Satın alma yoluyla müzeye kazandırılan ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen eserde³⁹ yüksek arkalı kanatlı tahtında oturan tanrıça, başında yüksek sur tacı, üzerine giydiği chiton ve bacaklarının üzerinde birikerek aşağı sarkan himationu ile birlikte cepheden betimlenmiştir. Tanrıçanın saçları diğer örneklerde olduğu gibi ortadan ikiye ayrılmış ve hafif dalgalar halinde her iki omzundan aşağı inmektedir. Tanrıça tahtın kolçağı üzerindeki sağ elinde kendisine yapılan sunuların işareti olarak bir patera tutmaktadır. Sol kolunu ise dirsekten bükerek tahtın kolçağı üzerinde ayakta ve cepheden betimlenmiş aslanın başına yaslamıştır. Tanrıça bilekten kırdığı sağ eliyle de saçına dokunmaktadır. İç kısmı boş yapılan figürinin alt kısmı tahrip olduğu için tanrıçanın ayaklarının hareketi ve ayak taburesinin varlığı bilinmemektedir. Ancak giysinin altından vurgulanan bacakların biçimi, sol ayağın geri çekilerek sağ ayağın ileri tutulduğunu işaret eder.

Nikomedia (Kocaeli ili, İzmit ilçesi)'da bulunmuş ve MÖ 1. Yüzyıl-MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiş mermer bir heykelde (Res. 5)⁴⁰ chiton ve himation giymiş olan tanrıça başında sur tacı ile birlikte tahtında oturmakta iken sol kolunu dirsekten kırarak tahtın kolçağı

³⁸ Karahan 2018, 103, Hey. Kat. No. 35 (İzmit Arkeoloji Müzesi, Env. No: 967. Y.: 19 cm, G.: 8.5 cm, D.: 4.8 cm).

³⁹ Işık 2004, 291, dn. 225; Kaymakçı 2012, 88, res. 13, dn. 68 (Tokat Müzesi, Env. No: 83.23.1. Y.: 28.2 cm, G.: 19.2 cm, D.: 0.5 cm).

⁴⁰ Çibuk 2017, 176-178, 189, foto 17; Karahan 2018, 91, Hey. Kat. No. 22 (Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Env. No: 987. Y.: 40 cm; G.: 20 cm; D.: 12 cm).

üzerinde cepheden ayakta duran bir aslanın üzerine yaslamaktadır. Ancak bu örnekte tanrıçanın sağ tarafında, zeminde cepheden ayakta betimlenmiş ikinci bir aslan da görülmektedir.

Res. 5: Nikomedia'dan Mermer Kybele Heykeli (Çibuk 2017)

Buluntu yeri bilinmeyen ancak Bithynia ya da Mysia bölgesinden geldiği tahmin edilen ve Roma Dönemi'ne, MS 1. ya da 2. yüzyıla tarihlendirilmiş mermer bir Kybele heykeli (Res. 6) de tip olarak Kastamonu Kybele'sine benzemektedir. Bu eser, yayınlarda Cybele Tristis yani üzgün ya da yas tutan Kybele olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu heykelin, tanrıçanın ölünün koruyucusu olarak cenaze ile bağlantılı kullanıldığı düşünülmüştür.⁴¹ Burada Kybele'nin üzgün olarak nitelendirilmesi, tanrıçanın dirsekten bükülmüş kolunun başına doğru yönelen elinden kaynaklanmaktadır. Bu el hareketi Antik Çağ boyunca kederin ve sevilen bir kişinin ölümünden duyulan acının sembolik bir işaretidir. Özellikle cenaze ile ilgili eserlerde figürlerin bu hareketi sergilediğine sıklıkla rastlanılmaktadır. Bell'e göre Tanrıça Kybele burada Attis'in yasını tutmaktadır.⁴² Kybele ile yakışıklı çoban Attis'in ölümle sonuçlanan aşk hikâyesinin Diodoros'tan gelen anlatısına göre Attis'in Kybele'nin ailesi tarafından öldürtülmesi ya da Attis'in tanrıçaya karşı yaptığı sadakatsizlikten dolayı kendini öldürmesi sonucu tanrıça büyük bir hüzne kapılır ve kendini bilmez halde doğaya karıştıktan sonra tanrılaşır.⁴³ Söz konusu Kybele heykelinde tanrıça sağ elinde olasılıkla kendisine yapılan sunuların işareti olarak bir patera tutmaktadır. Ayrıca tanrıçanın sol kolunu yasladığı aslan Kastamonu örneği ile ona benzer tüm örneklerden farklı olarak başını tanrıçaya doğru çevirmiş ve sağ ön ayağını da tanrıçanın sol bacağı üzerine uzatmıştır.

⁴¹ Bell 1994, 4; <http://teecemuseum.nz/collection-item/212732/> (Yeni Zelanda, Teece Museum of Classical Antiquities. The James Logie Memorial Collection, University of Canterbury. Object Nr.: 176.91. Y.: 41.5 cm, G.: 19.7 cm, D.: 25.5 cm).

⁴² Bell 1994, 9, 14.

⁴³ Roller 2013, 277 vd. Söylencenin en eski ve kapsamlı kaydı Diodoros'un MÖ 1. yüzyıl anlatısıdır. Diğer kayıtlar ise MS 1. yüzyılda Ovidius'a, MS 2. yüzyılda Pausanias'a, MS 3. yüzyılda Arnobius'a ve MS 4. yüzyılda da Julian'a aittir.

Res. 6: Anadolu'dan Mermer Kybele Heykeli (<http://teecemuseum.nz/collection-item/212732/>)

Buluntu yeri bilinmeyen bir diğer örnek, MS 1.-2. yüzyıla tarihlendirilmiş mermere yakın kireçtaşıdan yapılmış adak yazıtıdır (Res. 7). Bir tapınağın içerisinde tahtında oturan tanrıça, önceki örneğe benzer şekilde sağ elinde patera tutmaktadır. Tanrıça, sol tarafında yer alan platform üzerinde ve cepheden ayakta betimlenmiş bir aslanın başına dirsekten kıldığı sol koluyla dayanmakta ve sol elini de kendi başına yaslamaktadır.⁴⁴ Ayrıca Nikomedia (Kocaeli ili, Körfez ilçesi, Himmetli köyü)'da bulunmuş yine MS 1.-2. yüzyıla tarihlendirilmiş kireçtaşıdan yazıtlı bir heykel parçasında tanrıçanın sol kolu tahrip olmasına rağmen bu örnekte de büyük olasılıkla Kybele'nin aynı tipi betimlenmiştir. Zira tanrıça, kendi göğsü hizasında ve cepheden ayakta gösterilmiş bir aslana sol kolunu yaslamış ve sağ elinde de patera tutmaktadır.⁴⁵

Res. 7: Anadolu'dan Kybele'ye Adanmış Kireçtaşı Adak Steli (Çibuk 2017)

Prainetos (Kocaeli ili, Karamürsel ilçesi)'ta bir kadına ait lahit keşfedilmiştir. Bu lahidin içerisinde bulunan ve MS 2. yüzyıl başına tarihlendirilmiş mermer bir Kybele heykeli (Res. 8)⁴⁶ sağ elinde tuttuğu patera ile önceki iki örneğe (Res. 6-7) benzer niteliktedir. Tanrıçanın sol kolunu yasladığı aslan dışında, sağ tarafında ve ayakları zemine basan ikinci bir aslanın yer alması özelliğiyle bu eser Nikomedia örneğine (Res. 5) benzerdir. Nikaia

⁴⁴ Çibuk 2017, 179-180, 190, Foto 24; Karahan 2018, 117-118 Kat. No. 7 (İzmir Arkeoloji Müzesi, Env. No: Numarasız. Y.: 10.1 cm; G.: 90 cm; D.: 40 cm; Harf Y.: 2.3 cm).

⁴⁵ Schwertheim 1978, 792-793, No. 1, Taf. CLXXXVI, Abb. 1; Vermaseren 1987, 78, No. 240; Çibuk 2017, 179, 190, foto 23; Karahan 2018, 96, Hey. Kat. No. 27, (Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Env. No.: 152. Y.: 43 cm, G.: 29 cm, D.: 20 cm, Harf Y.: 2 cm).

⁴⁶ Schwertheim 1978, 806, no. 8, taf. CXCI, abb. 17; Vermaseren 1987, 79, no. 244, pl. XLVIII; Öztürk 2016b, 64-65, res. 7; Çibuk 2017, 176, 178, 188, foto 16; Karahan 2018, 104, Hey. Kat. No. 36; Karahan vd. 2022, 177, foto 11 (Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Env. No: 542. Y.: 33 cm, G.: 14 cm, D.: 11 cm).

(Bursa ili, İznik ilçesi)'da bulunmuş ve MS 1. yüzyıla ait mermer bir heykel⁴⁷ ile yine Nikaia'dan Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiş benzer diğer bir mermer heykelde⁴⁸ Kybele'nin başı ve sol kolu eksik olmasına rağmen bu iki eserin de Prainetos'tan gelen Kybele heykeli ile aynı tipte olduğu söylenebilir.

Res. 8: Prainetos'tan Mermer Kybele Heykeli (Çibuk 2017)

Nikomedia'da (Kocaeli ili, İzmit ilçesi, Deli Mahmutlar mahallesi) ele geçmiş ve Antoninus Pius Dönemi'ne, MS 155-156 yıllarına tarihlendirilmiş mermer bir kaide ya da sunağın (Res. 9) sağ kısmında da tanrıçanın aynı tipte betimi mevcuttur. Tahtında oturan Kybele, sol kolunu dirsekten kırarak tahtın hemen yanında alçak bir kaide üzerinde ayakta ve cepheden betimlenmiş bir aslanın üzerine dayamış ve sol elini de başına doğru tutmaktadır. Tanrıçanın hafif ileri doğru uzattığı sağ elinde bir patera tuttuğu görülmektedir.⁴⁹

Res. 9: Nikomedia'dan Kybele Betimli Mermer Sunak ya da Kaide (Schwertheim 1978)

Buluntu yeri bilinmemekle birlikte Naumann tarafından Bithynia Bölgesi'nden geldiği düşünülen Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiş benzer tipte mermer bir Kybele heykelinde (Res. 10)⁵⁰ tanrıçanın sol tarafında koluyla yaslandığı aslan, diğer örneklerden çok

⁴⁷ bkz. Schwertheim 1978, 808, no. 12, taf. CXCII, abb. 21; Vermaseren 1987, 80, no. 248, pl. XLIX; Çibuk 2017, 174, 176, 188, foto 15; Karahan 2018, 79, Hey. Kat. No. 10 (İznik Arkeoloji Müzesi, Env. No: 25. Y.: 25 cm, G.: 12 cm, D.: 18,5 cm).

⁴⁸ Karahan 2018, 83-84, Hey. Kat. No. 14 (İznik Arkeoloji Müzesi, Env. No: 3328. Y.: 41cm, G.: 26 cm).

⁴⁹ Dörner 1941, 65, taf. 23, abb. 39,2; Schwertheim 1978, 793-794, no. 2, taf. CLXXXVI, abb. 2b; Vermaseren 1987, 77-78, no. 239, pl. XLVII; Karahan 2018, 129, Kat. No. 7; Karahan vd. 2022, 176, foto 8 (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No: 5321. Y.: 1.01 m, G.: 46 cm, D.: 33 cm, Harf. Y.: 1.5 - 3 cm).

⁵⁰ Naumann 1983, 256, taf. 44/3; Vermaseren 1987, 257, no. 871, pl. CLXXXVIII; Karahan 2018, 38, 173, lev. IX, res. 17; Karahan vd. 2022, 176, foto 9 (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No: 655. Y.: 53 cm, G.: 24.5 cm).

daha kütleli formdadır. Tanrıçanın söz konusu betim tipi, Naumann tarafından bu eser üzerinden “Bithynia Tipi” olarak adlandırılmıştır.⁵¹ Bu örneğe benzer formda bir Kybele betimi (Res. 11) de Kocaeli’nin Kandıra ilçesi, Hacılar köyündeki Yağbolu mevkiinde bir mağarada keşfedilmiştir. Roma Dönemi’ne (MS 2. yüzyıl) tarihlendirilmiş, yerel sarı kumtaşından yazıtlı sunağın ön kısmında Kybele, üçgen alınlıklı ve iki sütunlu naiskos içerisinde tahtında otururken görülmektedir. Tanrıça, sağ elinde patera tutmakta iken dirsekten kırdığı sol kolunu sol tarafında bir sunak üzerinde cepheden ve ayakta betimlenmiş bir aslanın üzerine, elini de başına dayamaktadır.⁵² Naumann’ın bu tipi isimlendirdiği şekilde Kandıra Kybele’si için de Karahan vd. “Bithynia Tipi” terimini uygun bulmuş ve bu eser için kullanmışlardır.⁵³

Res. 10: Anadolu’dan Mermer

Kybele Heykeli (Vermaseren 1987)

Res. 11: Kandıra’dan Kybele Betimli

Kumtaşı Sunak (Gedük-Karahan 2021)

Kybele’nin kolunu dirsekten kırarak yanında ayakta duran aslana yasladığı ve elini de başına dayadığı tip, farklı bir formda da karşımıza çıkmaktadır. Kandıra’da bulunmuş ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiş kireçtaşından yazıtlı bir adak stelinde üçgen alınlıklı ve akroterli naiskosun içerisinde cepheden ve tahtında betimlenmiş olan Kybele’nin dirsekten kırdığı sol kolunun altında bir aslan değil tympanon görülmektedir.⁵⁴ Tanrıça sağ elinde de patera tutmaktadır. Bu patera, tanrıçanın sağında, cepheden ve ayakları zemine basar halde yer alan diğer aslanın adeta başına dokunmaktadır.

Kybele’nin kolunu dirsekten kırarak elini başına yasladığı tipin Pergamon’da da varlığı kanıtlanmıştır. Pergamon’da bulunmuş mermer bir heykel parçasında tanrıçanın gövdesinin üst kısmı ve başı ile sol kolu korunmuştur. Yüksek arkalıklı taht üzerinde cepheden betimlenmiş olan tanrıça, sol kolunu dirsekten kırarak tympanona dayamış ve sol elini başına yaslamıştır.⁵⁵

Kybele’nin kolunu dirsekten kırarak aslana ya da tympanona dayadığı örneklerin yanı sıra kolun boşlukta durduğu betimler de mevcuttur. Prusia ad Olympium (Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Tahtalı köyü)’de bulunmuş ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne, MS 2. yüzyıla

⁵¹ Naumann 1983, 256.

⁵² Gedük-Karahan 2021, 17; Karahan vd. 2022, 175, foto 6 (Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Env. No: 2021-6. Y.: 76 cm, G.: 33.5 cm, D.: 24 cm).

⁵³ Karahan vd. 2022, 169.

⁵⁴ Schwertheim 1978, 797-798, no. 7, taf. CLXXXVIII, abb. 7; Naumann 1983, 257, taf. 44/4; Vermaseren 1987, 76-77, no. 236, pl. XLVI; Karahan 2018, 118-119, Kat. No. 8; Karahan vd. 2022, 177, foto 10 (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No.: 5297. Y.: 64 cm, G.: 49 cm, D.: 25 cm, Harf Y.: 1-2 cm).

⁵⁵ Vermaseren 1987, 113, no. 363, pl. LXXIX (Berlin, Pergamum Museum. Y.: 10.5 cm, G.: 9-11 cm, D.: 4.5 cm).

tarhlandırılmış yazıtlı mermer bir adak steli üzerinde yer alan betimde Kybele'nin sol eli tahrip olmasına rağmen havaya kaldırılmış sol koldan dolayı bu örnek de büyük olasılıkla söz konusu tipin farklı bir varyasyonudur.⁵⁶ Üçgen alınlıklı betim alanında cepheden ve taht üzerinde, ayakları ayak taburesinde dinlenen Kybele ile karşısında bir sunak üzerinde profilden betimlenmiş ve oldukça güçlü bir görünüme sahip aslan figürü görülür. Bu eserde dikkat çeken nokta, aslanın başı ve gövdesiyle birlikte Kybele'ye doğru dönmüş olması ve tanrıçanın da sol kolunu dirsekten kırarak elini başına dayamasıdır.

Tahtında oturan Tanrıça Kybele'nin bir kolunu dirsekten kırarak aslan ya da tympanona dayadığı ve elini de başına yasladığı formu Anadolu dışında da tespit edilmiştir. Corinth'te bulunmuş terrakotta bir Kybele figüründe (Res. 12) Anadolu örneklerinden farklı olarak tanrıça, her iki kolunun altında aslan ve tympanon ile birlikte görülür.⁵⁷ Yüksek arkalıklı kanatlı tahtında ve cepheden betimlenen tanrıça, başını sağa doğru çevirmiştir. Sağ kolu ile tympanona yaslanan tanrıça, sol kolunu da dirsekten kırmış ve tahtın kolçağında, cepheden ayakları üstünde betimlenen aslanın üzerine dayamıştır. Tanrıça, sol eli ile de sur taçı başına dokunmaktadır.

Res. 12: Corinth'ten Terrakotta Kybele Figürini (Vermaseren 1982)

Sonuç

Kastamonu'da bulunmuş, şu anda kentteki Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen terrakotta Kybele figürünü, tanrıçanın farklı bir tipini yansıttığı için dikkate değer bir eserdir. Üzerinde chiton ve himation, başında sur taçı ile birlikte kanatlı yüksek arkalıklı kolçaklı tahtında, ayakları ayak taburesinde betimlenen tanrıçanın söz konusu tipinde sağ kol dirsekten kırılarak yanında duran aslanın üzerine dayanmakta iken sağ el başa yaslanmaktadır. Anadolu betim sanatında Kybele'nin kutsal hayvanı olan aslanla birlikte gösterildiği birçok örnek mevcuttur. Bu örneklerde aslan ya da aslanlar tahtın yanında cepheden ve ayakta veyahut tanrıçanın kucağında yatar pozisyonda betimlenmişlerdir. Ancak Kastamonu Müzesi örneğinde tanrıçanın kolunu aslana yaslamış olması nadir görülen bir özelliktir. Bu tip Naumann tarafından "Bithynia Tipi" olarak isimlendirilmiştir. Kastamonu'da tek bir örneği ele geçen bu tip ile Bursa ve özellikle Kocaeli illerinde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Antik Mysia ve Bithynia Bölgeleri'nde sevilerek kullanılan bu tipe Paphlagonia Bölgesi kenti Kastamonu'da rastlanılması, eser eğer başka bir yerden bulunarak kente getirilmemiş ve Kastamonu'da açığa çıkarılmış ise bu tipin yayılım

⁵⁶ Schwertheim 1978, 799-800, no. 11, taf. CLXXXVIII, abb. 9; Vermaseren 1987, 82, no. 253, pl. LII; Corsten 1991, 74-75, no. 50; Karahan 2018, 119-120, Kat. No. 9; Karahan vd. 2022, 176, foto 7 (Bursa Arkeoloji Müzesi, Env. No: 6811. Y.: 84 cm, G.: 30 cm, D.: 16 cm, Harf Y.: 2 cm).

⁵⁷ Vermaseren 1982, 145, no. 465, pl. CXXI (Berlin, Pergamum Museum, Env. No: 8835. Y.: 12.1 cm, G.: 5.7 cm, D.: 3.8 cm).

alanını tespit etmek için güzel bir örnektir. Ancak Pontus Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Tokat ilinden terrakotta bir örnek mevcut bilgilere göre bu tipin bulunduğu en doğu ucu göstermektedir. Ne yazık ki Tokat Müzesi'nde korunmakta olan örnek de Kastamonu Müzesi örneği gibi satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Bu sebeple hem Kastamonu hem de Tokat Müzesi örneklerinin nereden çıkarıldığı bilinmemektedir. Gelecek yıllarda yapılacak kazı ve araştırmalarda benzer buluntuların ele geçmesi bu konuda çok daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Bithynia ve Pontus'un arasında kalan Kastamonu'da bu tipin görülmesi tarihsel olaylarla bağlantılı olarak olağan bir durumdur. Bilindiği üzere Romalı general Pompeios, Mithridates'in egemenliğinde olan toprakları Bithynia ile birleştirerek Bithynia-Pontos adında bir eyalet meydana getirmiştir. Bithynia valisi tarafından yönetilen bu eyaletin topraklarının farklı noktalarında bu tipte Kybele betimlerinin görülmesi kültürel bir etkileşimin izleri olmalıdır. Ayrıca Kastamonu ve çevresinde bulunan Kybele betimlerinin büyük bir kısmında sağ kol ile elin hareket halinde vurgulandığı dikkat çekmektedir. Bu örneklerde sağ kol dirsekten kırılıp sağ el göğüs üzerinde tutulurken sol kol ve sol el vücut üzerinde serbest bırakılmıştır. Fark edildiği üzere sağ kolun hareketi ön plandadır. Aynen makaleye konu olan eserde sağ kolun dirsekten kırılarak sağ elin başa dokunması gibi hareket görevi vücudun sağ tarafına yüklenmiştir. Kybele'nin kolunu aslana yasladığı tüm örneklerde sol kol kullanılırken sadece Kastamonu örneğinde sağ kol kullanılmıştır. Olasılıkla bu farklılığın sebebi de bölgesel bir özelliğe dayanıyor olmasındandır.

Tanrıçanın belirli bir alan ile sınırlandırılmış olan bu tipinin yaratılış sebebinin ilk önce sanatçı ya da atölyenin tercihi olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan kolun dirsekten kırılıp elin de başa dokunmasından oluşan hareket ile Antik Çağ'da özellikle cenaze bağlamı eserlerde karşılaşılmaktadır. Prainetos'ta keşfedilen ve içerisinde bir Kybele heykeli (Res. 8) bulunan lahidin üzerinde yer alan betimlemede de karı ve kocada aynı kol hareketi görülmektedir. Sevilen bir kişinin ölümünden duyulan üzüntüyü yansıtmamanın bir temsili olarak kullanılan bu hareketin Kybele'deki anlamının olasılıkla tanrıçanın kaybettiği sevgilisi Attis'ten dolayı içinde bulunduğu yas olduğu düşünülebilir. Tanrıçanın kutsal hayvanı aslanın da bu anlatımda yer alması Kybele'nin genel ikonografisine uygun olmakla birlikte onun vahşi doğa üzerindeki güç ve hâkimiyetine yapılan güzel bir göndermedir.

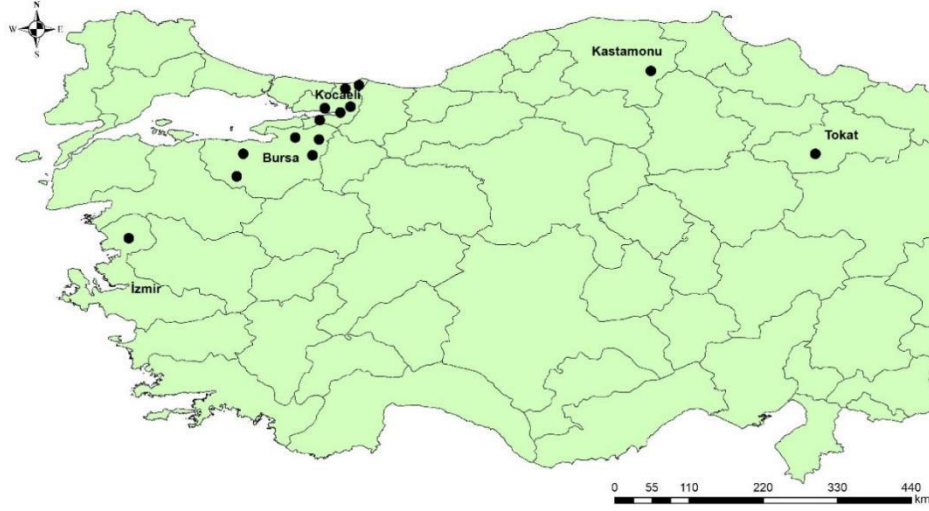
Antik Çağ'da Anadolu'da tapınılan ve kendisine büyük saygı duyulan Ana Tanrıça Kybele'nin Kastamonu ve çevresinde de büyük bir taraftar kitlesi mevcuttu. Phrygia'daki Kybele kutsal alanlarında olduğu gibi Kastamonu ve çevresinde de kaya basamakları, nişler, sunaklar, sunu çukurları gibi oluşumlar ile aslan heykelleri ve özellikle tanrıçanın heykel ve kabartmaları kültürün önemli nesnel kalıntıları oluşturur. Doğanın üzerinde büyük bir güç olarak kabul edilen tanrıça, kendisinden korkulduğu ölçüde sevilmiş ve insanların korunma ihtiyacı ile kendisine yaklaşılmıştır. Kastamonu Müzesi'nde korunmakta olan eser şayet farklı bir yerden, örneğin Bithynia Bölgesi'nden getirilmemiş ise figürinin hem Kastamonu ve çevresindeki Kybele tapınıminin göstergesi olan eserlerden birisi olduğu hem de Bithynia-Pontus Bölgesi'ndeki sanatsal etkileşimin izlerini işaret ettiği söylenebilir.

Çıkar Çatışması / *Conflicts of Interest*: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Kaynakça

- Bağdatlı Çam, F.-Bora, A.-Altunkayalier, H. B. 2019, “Amastris (Amasra) Antik Kentinde Arkeolojik Tespitler”, *TÜBA-AR*, 24, 169-188.
- Baran, A. 2002, “Paphlagonia'daki Pompeiopolis Antik Kenti”, *Belleten*, 66/247, 819-838.
- Bell, R. S. 1994, *Cybele Tristis: an Analysis of the Statuette of the Magna Mater in the James Logie Memorial Collection*, University of Canterbury, Department of Art History, (Unpublished Master Thesis), New Zealand.
- Corsten, T. 1991, *Die Inschriften von Prusa ad Olympum*, Teil I (IK 39), Dr. Rudolf Habelt GMBH, Bonn.
- Çibuk, K. 2017, “Doğu Marmara'da Ana Tanrıça (Kybele) Kültü ve Tasvirleri”, H. Selvi-M. B. Çelik-İ. Şirin-A. Yeşildal (eds.), *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – III*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, No: 38, Kocaeli, 165-192.
- Dökü, F. E. 2008, *Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya.
- Dörner, F. K. 1941, *Inschriften und Denkmaler aus Bithynien*, İstanbuler Forschungen, Band 14, Berlin.
- Gökoğlu, A. 1952, *Paphlagonia*, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu.
- Gedük, S.-Karahan, G. 2021, “Arkeolojinin Yeni Keşfi: Kandıra Kybelesi”, *Aktüel Arkeoloji*, 79, 16-22.
- Hdt., Herodotos, *Herodot Tarihi*, M. Ökmen (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- Hind, G. 1964, “Monuments of the Ancient Cities of South Pontus”, *Sovetskaya Arkheologiya*, 3, 172-187.
- Hom. II., Homeros, *İlyada*, A. Erhat-A. Kadir (çev.), Can Yayınları, İstanbul, 2004.
- Hom. h., *Homeros İlahileri (Homerik İlahiler)*, A. Eti Sina (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- Jacopi, G. 1936, *Dalla Paflagonia Alla Commagene, relazione sulla prima campagna esplorativa* (septembre 1935 – XIII novembre 1935 – XIV), R. Istituto D'Archeologia e storia dell'Arte, Roma.
- Işık, A. 2004, *Pers, Helenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia ve Pontus Bölgesi Kültleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul.
- Işık, A. 2019, *Pers, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia Bölgesinde Kültler*, Dorlion Yayınları, Ankara.
- Karahan, G. 2018, *Bithynia Bölgesi'nde Kybele Kültü*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli.
- Karahan, G.-Gedük S.-Konak A. 2022, “Kandıra-Yağbolu Meter/Kybele Mağara Kutsal Alanı”, *TÜBA-KED*, 26, 167-184.
- Karasalıhoğlu, M. 2005, “Kastamonu Kent Merkezinde Yer Alan Dinsel Kaya Mimarisi Üzerine Bir İnceleme”, *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri* (18-20 Eylül 2003), Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 125-148.
- Karasalıhoğlu, M. 2009, “Paphlagonia kaya mezarları”, L. Seymen (ed.), *Üsküdar'a Kadar Kastamonu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 54-71.
- Karasalıhoğlu, M. 2015, “Paphlagonia'dan Kybele Açık Hava Kutsal Su Kompleksi”, *Arkeoloji ve Sanat*, 149, 55-76.
- Karasalıhoğlu, M. 2020, “Prehistorik Çağlardan Doğu Roma Dönemi Sonuna Kadar Kastamonu Kentinin Kültürel Tabakalaşması”, *Mediterranean Journal of Humanities*, X, 279-300.

- Kaymakçı, S. 2012, “Antik Çağ’da Kelkit Vadisi’ndeki İnanç ve Tapınımlar-Kültler”, *TÜBA-AR*, 15, 79-94.
- Lifshitz, B. 1974, “Monuments et inscriptions de la Paphlagonie et du pont”, *Grazer Beiträge*, 2, 97-104.
- Naumann, F. 1983, *Die Ikonographie der Kybele in der Phrygischen und der Griechischen Kunst*, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen.
- Neugebauer, K. A. 1938, *Antiken in Deutschem Privatbesitz*, Verlag Gebr. Mann, Berlin.
- Öztürk, B. 2016a, “Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğli) Antik Kentinde Dinsel İnanışlar”, A. Efiloğlu-N. Hatunoğlu-H. Özer-T. Gürdal-H. Sankır (eds.), *İnsan, Kimlik, Mekan Bağlamında Zonguldak Sempozyumu Bildirileri* (16-18 Ekim 2014), Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, Zonguldak, 81-110.
- Öztürk, B. 2016b, “Karamürsel’de (Bithynia) Bir Antik Kıyı Yerleşimi: Prainetos/Preietos”, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – II*, cilt I, H. Selvi-M. B. Çelik-A. Yeşildal (eds.), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, 61-82.
- Polat, G. 2013, *Thrakia’da Ana Tanrıça Kültü*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.
- Roller, L. E. 2013, *Ana Tanrıçanın İzinde*, B. Avunç (çev.), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Schwertheim, E. 1978, “Denkmäler zur Meterverehrung in Bithynien und Mysien”, *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976*, S. Şahin – E. Schwertheim – J. Wagner (eds.) Zweiter Band, Leiden, 791-837.
- Strab., Strabon, *Geographika*, A. Pekman (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Summerer, L. 1999, *Hellenistische Terrakotten aus Amisos: ein beitrag zur kunstgeschichte des pontosgebietes*, Geographica Historica, Band 13, Franz Steiner Verlag gmbh, Stuttgart.
- Summerer, L. 2014, “Topographies of worship in northern Anatolia”, *Space, Place and Identity in Northern Anatolia*, T. Bekker-Nielsen (ed.), Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Summerer, L.-Koch, J. M. 2021, “Goddess at the Gate: A Reappraisal of the New Hellenistic Statue from the Hilltop Sanctuary Kurul near Kotyora”, E. Sökmen – A. Schachner (hrsg.), *BYZAS*, 26, 299-333.
- Vermaseren, M. J. 1982, *Corpus Cultus Cybelae Attisque (CCCA), II. Asia Minor*, E. J. Brill, Leiden.
- Vermaseren, M. J. 1987, *Corpus Cultus Cybelae Attisque (CCCA), I. Asia Minor*, E. J. Brill, Leiden Netherlands.
- Xenophan., Ksenophon, *Anabasis – On Binler’in Dönüşü*, A. Çokona (çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.
- Yıldırım, Ş. 2015, “The Rescue Excavation of the Selmanlı Tumulus in Kastamonu”, *The Danubian Lands Between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC – 10th Century AD) Proceedings of the Fifth International Congress on Black Sea Antiquities* (Belgrade – 17-21 September 2013), G. R. Tsetskhladze-A. Avram-J. Hargrave (eds.), Archaeopress Publishing LTD, Oxford, 445-452.
- Yıldırım, Ş. 2021a, “Paphlagonia Tümülüsleri”, *BYZAS*, 26, E. Sökmen-A. Schachner (hrsg.), Ege Yayınları, 107-164.
- Yıldırım, Ş. 2021b, “Tieion Akropolis”, *Belleten*, 85/303, 383-422.

Har. 1: Anadolu'da Kybele'nin Söz Konusu Tipinin Bulunduğu Yerler